

DEBRECENI EGYETEM
Agrártudományi Centrum
Mezőgazdaságtudományi Kar
Földhasznosítási, Műszaki és Területfejlesztési Intézet

**INTERDISZCIPLINÁRIS AGRÁR- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOK DOKTORI
ISKOLA**

Doktori Iskola vezető
Prof. dr. Nagy János
MTA doktora

Témavezető
Dr. habil Baranyi Béla DSc

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**A MAGYAR AGRÁRGAZDASÁG TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉNEK VIZSGÁLATA
TÖMEGKÖZÖSSÉGI TARTALOMELEMZÉssel 1957-2005 KÖZÖTT**

Készítette:
Móré Marianna
doktorjelölt

Debrecen, 2007.

TARTALOMJEGYZÉK

1. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI	3
2. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI.....	4
3. A KUTATÁS MÓDSZEREI	6
3.1. A kutatás elméleti alapja	6
3.2. A kutatás anyaga	6
3.3. A kutatás kódrendszere	7
4. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI	11
4.1. A cikkek száma	11
4.2. A vizsgált időszak közléseinek tartalomelemzése	12
5. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ, ILL. ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI	18
6. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA	19
7. PUBLIKÁCIÓK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN	20

1. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI

A tömegkommunikációs eszközök hatásának számtalan példájával találkozunk mindennapjainkban: az időjárás-jelentésnek megfelelően öltözünk, egy reklám miatt veszünk meg valamit, családjainkban és munkahelyünkön témává lesznek a hírek, a médiaesemények. Gondolkodunk arról, amit a lapokban olvasunk, a rádióban és televízióban hallunk ill. látunk. A személyes életszférától és a napi tapasztalatoktól távol eső gazdálkodási területekről és kérdésekről is részben a tömegkommunikációs eszközök útján kapunk információt.

Napjainkban alig telik el hét, hogy a tömegkommunikációból ne érkezzenek hírek a mezőgazdaságról, a termés mennyiségéről, minőségéről, a gazdálkodást befolyásoló időjárásról, a támogatásokról, az utóbbi években a gazdatüntetésekéről. A hírek a mezőgazdaságból élők élethelyzetének, a szakértelem fontosságának, a gazdálkodás nehézségei és a politika összekapcsolásának, az emberek személyes viszonyait meghatározó mezőgazdasági tartalmaknak, az áruellátás, a kínálat és a fogyasztói árak alakulásának említésével nyújtanak információt az agrárvilágról. Ezek az újságolvasó ember előtt ismerős tények, történések, intézkedések a tömegkommunikáció által élénk tartott tükörben rajzolódhatnak olyanná, amilyenként megéljük. Ahogyan a médiumok bemutatják, vagy éppen elnagyolják a részleteket, úgy veszünk róluk tudomást, ezeket a részleteket szembesítjük saját tapasztalatainkkal.

A sajtóban nagy mennyiségben, nagy gyakorisággal megjelenő tartalmak különös jelentőségre tesznek szert: fontosabbnak, jelentékenyebbnek, meghatározóbbnak tűnnek, mint a kisebb mennyiségben előforduló tartalmak, következtetésképpen az adott társadalmi-kulturális kontextusban élő egyének figyelmét is jobban magukra vonják. A korszerű hatáselméletek szerint a tömegkommunikációs eszközök befolyásoló ereje abban rejlik, hogy az általuk kibocsátott információmennyiség a befogadó közönség kulturális környezetének állandó és szerves összetevőjévé válik. Ebből, a részben a tömegkommunikáció által előállított és fenntartott kulturális környezetből az egyén nem vonhatja ki magát, s bár nem kell, hogy elfogadja a tartalmakat, vagy magáévá tegye azt, attitűdjeit, véleményeit mégis azokhoz méri. A médiumok azon keresztül, ahogyan bizonyos témákat napirendre tűznek, akarva akaratlanul az aktuális társadalmi, politikai kulturális kérdéseknek és problémáknak egy bizonyos rangsorát, fontossági sorrendjét tárják a közönség elé.

A dolgozatom tárgyát képező médiakutatás célja annak megállapítása, hogy a sajtó milyen szerepet játszik a mezőgazdaság eredményeire és problémáira adott társadalmi válaszok kialakításában, hogyan választ a különböző események, eredmények, gazdálkodási témakörök között, ezeket hogyan terjeszti a társadalomban. Arra keresem a választ, hogy a termelés, a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos személyi tényezők, az emberek személyes viszonyait tükröző tartalmak, az agráriummal összefüggésbe hozható társadalmi fogalomkörök milyen gyakorisággal, és milyen összefüggésben fordulnak elő az általam vizsgált sajtótermékekben. Céлом, hogy a közlésekben tapasztalható napirendek és fontossági hierarchiák megragadása útján tartalmi indikátorokkal jellemezzem azt az információ kontextust, amelyben, és amelyhez képest a mezőgazdasággal kapcsolatos vélemények alakulnak. Ebből egyúttal az is következik, hogy az általam végzett elemzés csak annyit tekint feladatának, hogy feltárja: egy adott mezőgazdasági témakört hogyan mutatnak be a tömegkommunikációs eszközök, hozzá kapcsolódóan milyen kérdéseket, problémákat tartanak napirenden, milyen aktualitásokra irányítják a figyelmet.

2. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI

Az egyetem média-tanácsadójaként feladatom volt a sajtószemle készítése: az országos és a helyi sajtó rendszeres olvasása, abból az egyetemről szóló cikkek kigyűjtése, elemzése. A vizsgálatokat 2002-től az *Observer Médiafigyelő* szolgáltatásának felhasználásával végeztem. Az integráció utáni első években a Debreceni Egyetem médiaszerepléseinek vizsgálatokor még csak gyakorisági számítással készítettem összehasonlító elemzést: arra kerestem a választ, hogy az egyetem karai és egységei milyen rendszerességgel szerepeltek a tömegkommunikációs eszközökben. A számszerű összehasonlítás lehetőséget adott arra, hogy stratégiát dolgozzak ki a kiegyensúlyozott médiaszereplésre. A gyakoriság számításán túl 2004 óta azt is elemeztem, hogy a karok és egységek milyen kontextusban szerepelnek a médiumokban. A kontingencia-analízis során azt vizsgáltam, hogy a Debreceni Egyetemről a 7 pontos pozitív-negatív intenzitási skála alkalmazásával milyen kép alakulhat ki az újságolvasókban.

Az egyetem média-tanácsadójaként munkakapcsolatba kerültem az agrárcentrum több meghatározó személyiségével és lehetőségem nyílt arra is, hogy találkozam a régió agrárvilágának reprezentánsaival. Megismertem és megértettem azokat a problémá-

kat, amelyekben mindennapjaikat élik. A vezető agrárértelmiség tagjai sokszor indulattal bíralták a sajtóorgánumokat, amiért azok a valós értékekről, problémákról nem adnak tájékoztatást. Sokan fogalmazták meg az újságírók felelősségét azzal kapcsolatban, ahogyan a társadalom megítéli az agrárgazdaságot. Gondolkodásuk és elvárásuk hatásos volt rám is; a munkámhoz tartozó sajtószemlét már új szempontok szerint végeztem: kerestem az összefüggéseket a sajtóban megjelent újságcikkek, és a megfogalmazott kritikák között. Vizsgálataimat nagyban alátámasztotta *Terestyéni Tamás* 2001-ben megjelent írása a *Szociológia Szemlében*. A szerző a tartalomelemzés módszerével végzett kutatást „*Magyarország és az Európai Unió a sajtó tükrében*” címmel. Munkájában a hazai sajtóstruktúrában meghatározó helyet elfoglaló országos és lokális lapoknak az Európai Unióval és a magyar csatlakozással kapcsolatos közlésein végzett elemzést. Kutatásának csak elenyésző – de számomra lényeges – része volt az agrárágazattal foglalkozó csatlakozási tárgyalások kapcsán az írások elemzése. A szerző megállapítása szerint: „*Az agrárágazattal foglalkozó írások sötét képet festettek viszonyainkról*”. A cikkben a mezőgazdasági problémakör vizsgálata csak határterülete volt az elemzésnek, de összevetve a média-tanácsadóként végzett sajtóelemzéssel úgy éreztem komolyabb kutatómunkát ér meg az agrárágazattal kapcsolatos írások elemzése. Ebben a kutatásban biztatókra és támogatókra találtam az agrárcentrum munkatudományi tanszékén, ahol humánmenedzser tanulmányokat folytattam. Diplomamunkámban: „*Tömegkommunikációs tendenciák a magyar mezőgazdaságról a Hajdú-Bihar megyei Napló 1957-2005 között megjelent lapszámai alapján*”, a Hajdú-Bihar megyei Napló 275 mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkét, közleményét vizsgáltam, s tettem megállapításokat a lapból leszűrhető tömegkommunikációs tendenciákra.

A tartalomelemzéses vizsgálat alapeleme a kategóriarendszerek létezése, melynek legáltalánosabb formái a kategóriaszótárak. A tartalmakat a szakirodalom pszichoszociális-, politikai-, érték-, individualista- és élettani katalógusokba sorolja. Mezőgazdasági tartalmakra vonatkozó kategóriarendszer azonban nem létezik, s ezzel egyértelművé vált az a kutatási terület és módszer, amellyel mélyrehatóbban foglalkozhattam.

3. A KUTATÁS MÓDSZEREI

3.1. A kutatás elméleti alapja

A kommunikációkutatásban a kommunikáció jellemzőinek (mit hogyan és kinek mondtak valamit) vizsgálata, valamint a hatásokkal kapcsolatos (milyen hatása volt a közölteknek) elemzések elvégzésének legkorszerűbb eszköze a tartalomelemzés. A tartalomelemzés annak a felismerésnek a jegyében fogant, hogy ha elegendően sok textus áll rendelkezésre, akkor ezek bizonyos elemeit megszámlálva a különböző szövegek között értelmes összehasonlítások tehetők. Az üzenetek törvényszerűen visszatérő sajátosságai alapján ezzel a módszeres és objektív eljárással olyan következtetéseket vonhatunk le, amelyek a közleményekben nyíltan kimondva nincsenek, de az üzenet megszerkesztettségének, azaz kódolásának a módjából kiolvashatók s esetleg más eszközökkel, más módon nyert adatok segítségével megerősíthetők, igazolhatók.

A tartalomelemzés több tudományt átfogó, a társadalomtudományokban fontos kutatási technikaként használt interdiszciplináris módszer; nem beavatkozó technika: viszonylag tagolatlan szimbolikus kommunikációkat adatokként fogad el, egy meg nem figyelhető jelenségkört a vele kapcsolatban álló adatközvetítőn keresztül képes elemezni. Eredménye maga is egy új szöveg, amelynek jelentése eltérhet az eredeti forrástól. A társadalomkutatásokban alkalmazott valamennyi mintavételi eljárás alkalmazható a tartalomelemzésben is. Használható tehát a véletlen mintavétel, a szisztematikus mintavétel, a rétegzett és a csoportos mintavétel is. A választásban az elemzési egység, és az ezekhez szükséges megfelelő megfigyelések meghatározása a döntő. Írott szöveg esetén a mintavétel lehetséges szintjei: szavak, kifejezések, mondatok, bekezdések, alfejezetek, ill. a releváns szövegkörnyezet.

3.2. A kutatás anyaga

A magyar írott sajtó széles palettájából a *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihar megyei Napló* mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkeit ill. a *Magyar Mezőgazdaság* közleményeit vizsgáltam. Az elemzett sajtóorgánumok kiválasztásánál az vezérelt, hogy lexikális tartalmat elemezzek, és a vizsgált időszakban létező, a párt dokumentumokban már

hivatkozásként előforduló sajtótermékekről legyen szó. A vizsgált időszak (1956 – 2005) 49 éve túl nagy terjedelmű közlés vizsgálatát jelentené, ezért a szisztematikus mintavételt alkalmaztam, amely szerint egy lista minden k -adik eleme beválasztható a mintába. Mivel az MSZMP tömegkommunikációval kapcsolatos dokumentált alapelvei csak 1956 novemberében alakultak ki, ezért a tartalomelemzés szempontjából kezdő évnek az 1957-es évet kellett tekintenem. $K=6$ értékkel, 1957-től kezdve minden hatodik év anyagát vizsgáltam. A vizsgálat évei tehát: 1957, 1963, 1969, 1975, 1981, 1987, 1993, 1999, 2005. A *Népszabadság* és a *Hajdú-Bihar megyei Napló* olyan napilapok, amelyek a vizsgált évek mindegyikében megjelentek, éves példányszámuk 300 körül változik. A *Magyar Mezőgazdaság* 1957-ben még kéthetenként, majd hetenként jelent meg, éves példányszáma 52. A példányszámából eredő hatalmas mennyiségű anyag további szűkítésekor a releváns szakaszokat megfontolással választottam ki. Személyes újságírói tapasztalatom szerint a mezőgazdaság témakörének tárgyalása is aktualitáshoz kötődik, ezért úgy szűkítettem, hogy a kiválasztott újságok aratással és betakarítással kapcsolatos cikkeinek tartalomelemzést végeztem, melyek megjelenése az adott év június 1. és október 31. közötti időszakára esik. Kódolási egységként a „téma” fogalmát választottam, amit tartalomelemzés esetén a köznapi értelmezésnél szűkebb értelemben használnak. A téma így egy egyszerű értékelő megállapítás valamivel kapcsolatban.

3.3. A kutatás kódrendszere

A tartalomelemzéses vizsgálat alapeleme a kategóriarendszerek létezése, melynek legáltalánosabb formái a kategóriaszótárak. A tartalmakat a szakirodalom pszichoszociális-, politikai-, érték-, individualista- és élettani katalógusokba sorolja, az ezekben nem sorolható vizsgálatokat a végző kutatónak önálló kategóriarendszert kell létrehoznia. Mezőgazdasági tartalmakra vonatkozó kategóriarendszer nem létezik, ezért kutatási célom megvalósításához, az összefüggések megragadásához önálló, mezőgazdasági kategóriarendszert kell megalkotnom. Előre meghatározott kategóriaként egyértelmű volt a mennyiségre-, minőségre-hatékonyságra-, természeti tényezőkre utaló kategóriák felállítása. A tömegkommunikáció irodalmi áttekintéséből következik, hogy kategóriaként kellett szerepeltetni a mezőgazdaság és a politika kapcsolatára utaló tartalmakat. Személyes érdeklődésemet tükrözi a mezőgazdaság és a tudomány kapcsolatára utaló tartalmak keresése, amellyel azt akartam feltárni, hogy a tudomány fogalmai milyen

mértékben és mikor kapcsolódnak a mezőgazdaság fogalmaihoz, napirendi kérdéssé válhat-e a tudás és tudomány a mezőgazdasággal. Ezután végeztem el a vizsgálat során kibontakozó kategóriák felállítását. A kódolás megalkotásának munkafolyamatát az határozta meg, hogy a kvalitatív tartalomelemzés kategóriái az elemzés folyamatában is változhatnak, ezért a vizsgált tömegkommunikációs tartalmak egy részét első olvasatnak vettem alá, hogy így alkothassam meg a pontos kódrendszert. Átolvasva a tartalmakat hagytam hatni a szöveget, s ezután választottam a fő kategóriákat.

Az összeállított vizsgálati anyagban az alábbi (abc rendben összesített) mezőgazdasággal összekapcsolható tartalmak előfordulását vizsgáltam:

- alacsony jövedelem, alacsony nyugdíj, a mennyiség alakulása, a termés minősége, aszály, árubőség, áruellátás, áruhiány, áruválaszték, árvíz,
- belvíz, biztos jövedelem és megélhetés, csereüdülés, eladható termék, elegendő, elhúzódó kifizetés, exportlehetőségek, eladható, értékesíthető
- fogyasztói árak, felesleg, felélt tartalékok, felvilágosítás, géppark állapota és fejlettsége, fajtaválaszték, gazdaságosság, gyomirtás, haszon, hatékonyság, hektáronkénti termés, hosszú tél
- kártevők, kártérítés van, kártérítés nincs, kedvező időjárás, kereslet, kínálat, lemaradás van, magas növényvédőszer árak, megfelelő nyugdíj, minőségi munka, munkabér, munkafegyelem, munkaszervezés, munkaverseny, munkateljesítmény, munkaerőhiány, munkakörülmények, munkaerő-szükséglet, nem biztosít megélhetést, nincs támogatás, nincs hiány, nincs lemaradás, nincs elegendő, nincs hitel, növényvédelem, nyereség, öntözés, ösztönző bérezés, pártszervek támogatása, politika, politikus, prémium, sajtótájékoztató
- raktározás, rendelkezésre áll, sok eső, szorgalom, trágyázás, tehetség, szakértelem, szélsőséges éghajlat, szárazság, szakemberképzés,
- támogatás, termelési szerkezet, terményére nincs vevő, tervteljesítés, van hitel, túlkínálat, veszteséget termel, versenyképesség, védekezés kártevők ellen.

Azért, hogy egyértelmű és áttekinthető képet formálhassak a mezőgazdasági közlésekben érvényesülő kommunikációs tendenciákról, ezeket a fogalmakat 12 olyan általános kategóriába vontam össze, melyek a mezőgazdaság egy-egy fontos aspektusát jellemzik:

1. Mennyiségi oldalra utaló tartalmak= **Mennyiség**: a mennyiség alakulása, tervteljesítés, hektáronkénti termés, raktározás, felesleg.
2. Minőségi oldalra utaló tartalmak= **Minőség**: a termék minősége, minőségi munka, géppark állapota és fejlettsége, versenyképesség.
3. Gazdaságosságra, hatékonyságra utaló tartalmak= **Gazdaságosság**: eladható, értékesíthető, gazdaságosság, fajtaválaszték, hatékonyság, nyereség, védekezés kártevők ellen, öntözés, trágyázás, növényvédelem.
4. Munkaerőre, munkavégzésre utaló tartalmak= **Munkaerő**: munkaszervezés, munkafegyelem, munkaverseny, munkateljesítmény, munkaerőhiány, munkakörülmények, munkaerő-szükséglet, szorgalom, tehetség, szakértelem, szakemberképzés, oktatás, munkabér, minőségi munka, ösztönző bérezés.
5. Az időjárás és a mezőgazdaságra hatással lévő természeti tényezők= **Időjárás**: aszály, sok eső, árvíz, belvíz, hosszú tél, kártevők, kedvező időjárás, hosszú tél, szélsőséges éghajlat, szárazság.
6. A mezőgazdaság és a tudomány kapcsolatára utaló tartalmak= **Tudomány**: egyetemi kutatások, eredmények, számítások, kísérletek.
7. A mezőgazdaság és a politika kapcsolata utaló tartalmak= **Politika**: párt-szervek támogatása, felvilágosítás, politika, politikus, sajtótájékoztató.
8. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló pozitív tartalmak= **Pozitív élethelyzet**: biztos jövedelem és megélhetés, támogatás, csereüdülés, megfelelő nyugdíj.
9. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmak= **Negatív élethelyzet**: alacsony jövedelem, nem biztosít megélhetést, felélt tartalékok, veszteséget termel, nincs támogatás, alacsony nyugdíj, terményére nincs vevő.
10. Az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmak= **Emberek**: áruellátás, áruhiány, áruválaszték, kereslet, kínálat, fogyasztói árak.
11. A bőség fogalmai= **Bőség**: elegendő, rendelkezésre áll, nincs hiány, nincs lemaradás, árubőség, felesleg, túlkínálat, felesleg.
12. A hiány fogalmai= **Hiány**: nincs elegendő, áruhiány, lemaradás van.

A kategóriaszótár megalkotása után a tartalomelemzés második fázisában következett az újságcikkek második, most már teljes átolvása. Az elemzés a kategóriák

segítségével úgy történt, hogy megvizsgáltam, az egyes közlések érintik-e a kategóriák által kijelölt mezőgazdasági fogalmak valamelyikét. Az egyes közlések tartalmát azokkal a kategóriákkal jellemeztem, amelyeket a közlések érintettek. Ez azt jelenti, hogy egy-egy közlés tartalmát adott esetben nem csupán egy, hanem több kategória is jellemezheti. Ha pl. egy cikk arról szól, hogy a rossz idő miatt késve kezdett aratásban nélkülözhetetlen gépek mellett mennyivel könnyebb a munka, mint gépek nélkül; a termelőszövetkezet gondoskodik az aratók ebédjéről; a jó munkaszervezés is kell az aratás időbeli befejezéséhez, akkor a közlés tartalmának jellemzésében az alábbi kategóriák fognak szerepelni: minőség, munkaerő, időjárás. Miután a minta összes gazdasági közlését elemeztem, összesítettem, hogy egy-egy kategória a vizsgált időszakban összesen hányszor fordult elő, majd az egyes kategóriák előfordulásának gyakoriságát összehasonlítva vontam le következtetéseket, kerestem szövegbeli törvényszerűségeket. Ebben a fázisban került sor az első szakaszban nyert mennyiségi eredmények értelmezésére, magyarázatára, az összefüggések feltárására. Ekkor vált tartalmi mutatóvá valaminek a hiánya. Abból, hogy egy dokumentumban nem szerepel egy olyan szimbólum, amely ott elvárható, már következtetéseket lehet levonni. Az évenkénti összehasonlításban lehetőség nyílt arra, hogy regisztráljam az egyes kategóriák előfordulási gyakoriságának változásait, s ezzel megragadjam azok tendenciaszerű mozgását. A *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihari megyei Napló* mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkei, illetve a *Magyar Mezőgazdaság* közleményeinek elemzése során összességben 700 újságcikket olvastam el. A vizsgált évek sajtóterméséből véletlenszerű kiválasztással 200 publikációt első olvasatnak vettem alá, s az újságokban előforduló, és a témával kapcsolatba hozható fogalmakat írtam össze. Átolvasva a szavak bonyolult rendszerét azokból kategóriákat alkottam. Ezt követte a tényleges kódolás. A kiválasztott cikkekben lévő textusokat számoltam, és illesztettem a megfelelő kategóriákba, majd ezek számát összesítettem. Az összesítések alapján számítógép segítségével kaptam meg a gyakoriságokat. A *Magyar Mezőgazdaság* folyóirat korai számait (1957, 1963, 1969) Budapesten a *Mezőgazdasági Könyvtárban* kódoltam, mert ezen évek példányai kutatásra alkalmatlanul, hiányosan érhetőek el Debrecenben. A *Napló* és a *Népszabadság* lapszámait részben a *Debreceni Egyetemi Könyvtár Olvasótermében*, részben a *DE Agrártudományi Centrum Könyvtárának* olvasójában kódoltam. Munkahelyemről fizetés nélküli szabadságot kértem, s egy hónapon át minden nap reggel 8 és délután 4 óra között az újságok elemzésével foglalkoztam. Ezzel teljes rálátást nyertem a közleményekre, a vizsgálati eredmények az olvasott cikkek teljes tartalmi ismeretét tükrözik. Az egyenkénti, személyes

olvasás teremtette meg a kvalitatív elemzés lehetőségét. A tendenciaszerű együttes előfordulásokon túl az adatokat ennek az eljárásnak az alkalmazásával tudtam elhelyezni az adott év társadalmi, gazdasági, politikai terében.

4. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

4.1. A cikkek száma

A kiválasztott újságok aratással és betakarítással kapcsolatos cikkeinek megjelenése az adott év június 1. és október 31. közötti időszakára esik.

1. táblázat: Cikkek száma (db)a vizsgált sajtótermékekben

	<i>Magyar Mezőgazdaság</i>	<i>Népszabadság</i>	<i>Napló</i>	Σ
1957	15	27	36	78
1963	23	37	54	114
1969	24	36	21	81
1975	36	37	33	106
1981	7	35	39	81
1987	33	22	37	92
1993	3	18	17	38
1999	11	20	20	51
2005	19	22	18	59
Σ	171	254	275	700

Forrás: saját vizsgálat

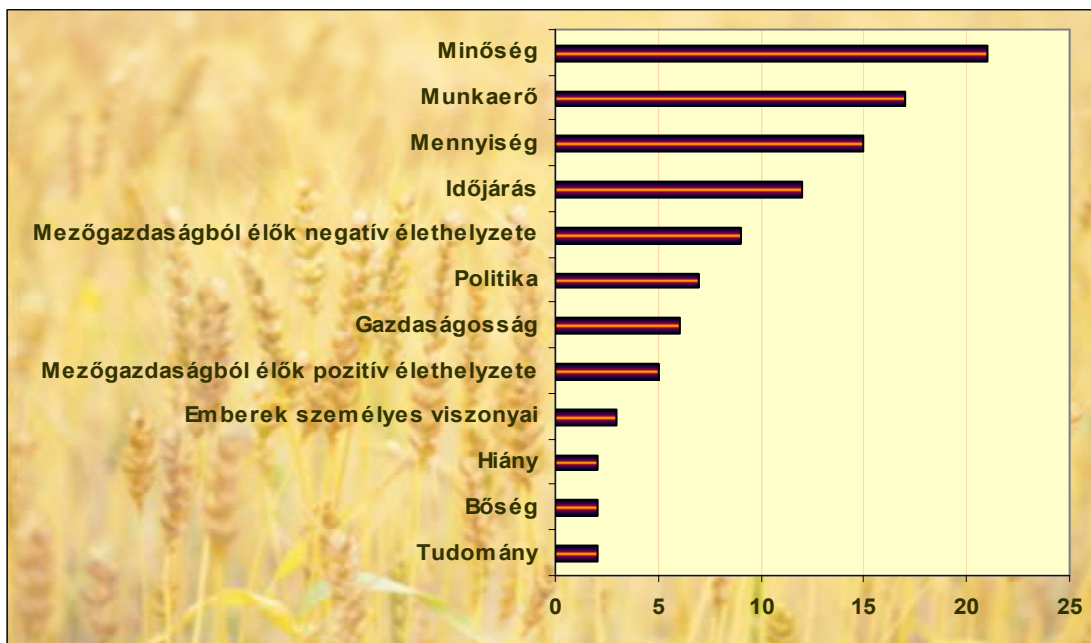
1957 és 2005 között a három vizsgált sajtótermékben összesen 700 olyan cikket találtam, amely az aratással és betakarítással hozható összefüggésbe. A legmagasabb a cikkszám a *Naplóban*, legkevesebb a témába illő cikk a *Magyar Mezőgazdaságban*. A legtöbb témát érintő közlés 1963-ban jelent meg, összességében 114 közlést elemeztem. Legkevesebb aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikk 1993-ban olvasható a lapokban, csupán 38 elemezhető közlést olvastam. A közlések magas száma összefüggésben van a propagandisztikus elvárásokkal, a termelőszövetkezeti mozgalom

eredményeinek széles körű ismertetésével. Az 1957-ben elemezhető cikkek számát befolyásolta, hogy a *Magyar Mezőgazdaság* ebben az évben még csak kéthetenként jelent meg. Az aratással és betakarítással összefüggésbe hozható cikkek számának időbeli változásában nincs összefüggés. A vizsgált időszak első 5 évének átlagában magasabb a közlések száma, mint a periódus második felében, a tömegkommunikációs eszközök figyelme elfordul a mezőgazdaság felől.

4.2. A vizsgált időszak közléseinek tartalomelemzése

Az aratással és betakarítással kapcsolatosan megjelent 700 cikk tartalomelemzésében azt analizálom, hogy a vizsgált időszak éveiben milyen gyakorisággal foglalkoznak a lapok a mezőgazdaság alapvető területeivel, a hozzá kapcsolható társadalmi jelenségekkel. A gyakoriságokból arra lehet következtetni, hogy az elemzett információforrások milyen fontosságot, milyen jelentőséget tulajdonítanak az egyes kategóriáknak, mennyire tartják napirenden azokat, s határozzák meg ezzel a közbeszédet. A kategóriaszótárban felállított fogalmak az 1. ábrán bemutatott gyakorisággal fordultak elő.

1. ábra: A vizsgált tartalmak gyakorisága (%) a tömegkommunikációs eszközökben (1957-2005)

Forrás: saját vizsgálat

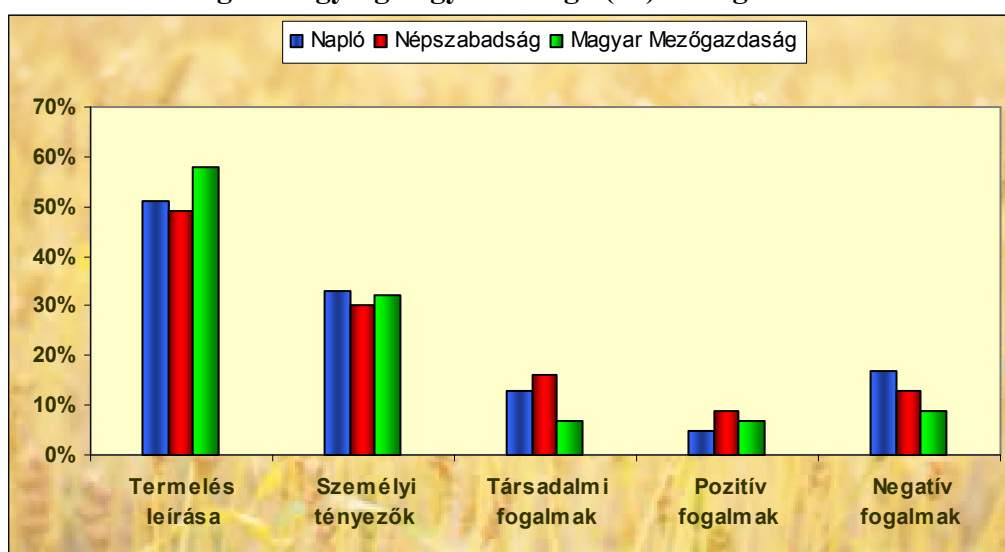
A 12 kategória közül a vizsgált időszak egészében magas gyakoriság jellemző a minőség, a munkaerő, a mennyiség és az időjárás témakörére. Az aratással és betakarítással foglalkozó cikkekben összességében jelentős gyakoriság jellemzi még a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmakat és a politika kategóriáját. A vizsgált időszak egészét tekintve az elemzett folyóiratok nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget a tudomány, a bőség, a hiány, és az emberek személyes viszonyait érintő tartalmaknak.

A vizsgált tömegkommunikációs eszközök együttes elemzéséhez az általam megalkotott kategóriarendszert öt fogalmi egységbe rendeztem:

- a termelés leírásával összefüggésben lévő egység: a mennyiség-, a minőség-, a gazdaságosság-, az időjárás kategóriája
- a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatban személyi tényezőknek: a munkaerő-, a negatív élethelyzet-, a pozitív élethelyzet kategóriája
- a mezőgazdasággal kapcsolatos társadalmi fogalomkör: az emberek személyes viszonyait tükröző tartalmak, a politika- és a tudomány kategóriája
- pozitív fogalmak köre: a pozitív élethelyzet és bőség kategóriája
- a negatív fogalomkör: a negatív élethelyzet és a hiány kategóriája.

Ezzel a rendezéssel arra keresem a választ, hogy az általam vizsgált sajtóorgánumok a vizsgált kategóriatartalmak szerepeltetésében egységes vagy eltérő képet mutatnak-e be (2. ábra).

2. ábra: A fogalmi egységek gyakorisága (%) a vizsgált médiumokban

Forrás: saját vizsgálat

A három vizsgált sajtótermék lényegében egységes képet mutat az összevont tartalmi egységek gyakoriságának tekintetében, a gyakorisági különbségek több esetben is a hibahatáron belül vannak. A vizsgált lapok jellegüknek megfelelően térnek el a témaközlésekben. A *Magyar Mezőgazdaság* a szaklap jellegnek megfelelően a termelés leírásával összefüggő fogalmak gyakoriságában magasabb, a társadalmi fogalmak gyakoriságában alacsonyabb értéket mutat a többi laphoz képest. A *Népszabadság* a közéleti-politikai jellegnek megfelelően a társadalmi fogalmakat szerepelteti a többiekhez képest magasabb gyakorisággal. A *Naplóban* a negatív fogalmak szerepeltetése a jelentős, a vidéki napilap jellegnek megfelelően itt olvasható a legtöbb közlés a mezőgazdaságban dolgozók nehéz fizikai munkájáról, a rendszerváltás után a gazdák nehézségeiről. Mindhárom lapban a legmagasabb gyakorisággal a termelés leírásával kapcsolatos fogalmak szerepelnek. Ez részben természetes velejárója a saját módszer fejezetben részletesen megindokolt tartalmi szűkítésnek. Az aratás és betakarítás témaköre lehetőséget ad az adatszerű közlésekre, az időjárással kapcsolatos közlések pedig a kiszámíthatatlanság izgalmának kedvenc újságírói attitűdjét is tükrözik. A nagy gyakorisággal előforduló tartalmak fontosabbnak tűnnek, mint az egyéb közlések, jelen vizsgálatban pedig közel fél év sajtótermésében kódoltam az aratás és betakarítás témakörét. A hatáselmélet szerint az újságok által kibocsátott közlések jellege, a tálatás módja alól az olvasó nem vonhatja ki magát, attitűdjeit, véleményét ezekhez méri. Az egység magas gyakorisága az újságolvasóban azt a látszatot kelti, hogy a mezőgazdaság elsősorban mennyiségi kategória, társadalmi megítélésének természetes velejárója teljesítményének értékelése. Ennek az olvasói benyomásnak az értékelhetőségét igazolják a hatáselméletek.

A három vizsgált sajtótermék egységes képet mutat a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak gyakoriságának tekintetében. Szembetűnő a pozitív-, és a negatív fogalmak gyakorisága közötti különbség. A *Naplóban* a negatív fogalmak gyakorisága háromszorosa a pozitív fogalmakénak (17% és 5%), a *Népszabadságban* ez az érték közel kétszeres (17% és 9%). A legkisebb az eltérés a *Magyar Mezőgazdaságban*, de az adat értékelésekor figyelembe kell venni azt a ténytet, hogy személyi tényezők szerepeltetése az újság szaklap jellegéből eredően itt a legalacsonyabb, a gyakoriságot az egységbe tartozó munkaerő kérdésköre emeli. Az egységes elemzés alapján az mindható, hogy az olvasóban keltett benyomás szerint: a mezőgazdaságból élők a vizsgált időszak egészében inkább rosszabbul éltek, mint jól, gyakrabban küszködtek gondokkal és nehéz-

ségekkel, munkájukkal, élethelyzetükkel kapcsolatban a negatív fogalmak említése gyakorolja az erősebb hatást.

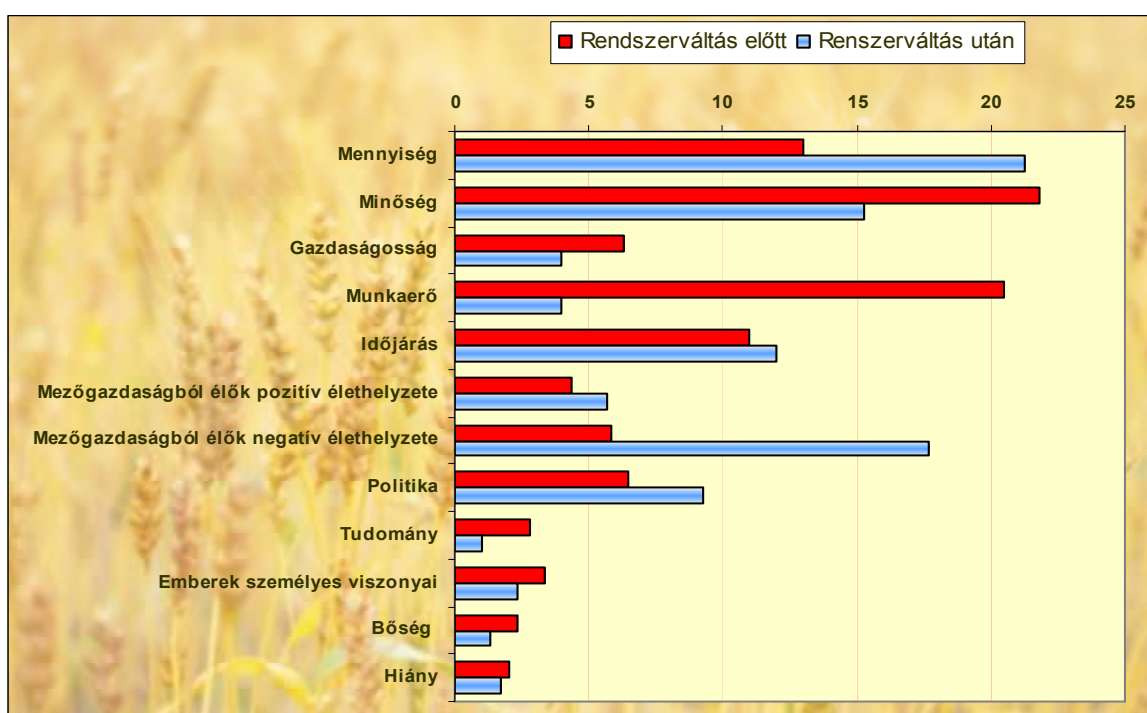
Szembetűnő az ábrán a társadalmi fogalmak alacsony gyakorisága. Az adatokat az 1. ábrával összevetve látható, hogy a politika kategóriája kap hangsúlyos szerepet a tudomány és az emberek személyes viszonyai kategóriájához képest. A tömegkommunikációs eszközök a közvéleményt leginkább érdeklő témakör tartalmakra (árak, áruválaszték, kereslet, kínálat, fogyasztói árak) viszonylag csekély figyelmet fordítanak. A téma háttérbe szorítása két szempontból is figyelemreméltó. Az általam vizsgált cikkek az aratás és betakarítás témaköréből kerültek ki, ami a közlések elemzése nélkül feltételeznék a fogyasztói árakkal és az ellátással kapcsolatos fogalmak magas gyakoriságát. Ez alapján azt gondolhatnánk, hogy az újságok fontosnak tartják tájékoztatni az olvasókat ezekről a kérdésekről, megértetni az árak alakulásának folyamatát. Másrészt az alacsony gyakoriság azért is feltűnő, mert a piaci viszonyok, a kínálat kérdései különösen nagy hangsúlyt kapnak az emberek mindennapi életében, a közbeszédben, az újságíróknak csak ki kellene szolgálnia egy meglévő igényt. A személyközi kommunikációban ezek a kérdések még akkor is felszínre kerülnek, ha a tömegkommunikációs eszközök nem tartják őket napirenden. A tudomány eredményeinek mezőgazdasági termelésre való hatása csak nagyon alacsony gyakorisággal szerepel a vizsgált tömegkommunikációs eszközökben. A napilapokban a kevés közlés is inkább az érdekes, lefényképezhető fajtakísérletekhez kapcsolódik, a szerkesztőségek részben nem ismerik, részben nem tartják fontosnak a tudományos eredmények közlését. A téma napirenden kívül tartása azt eredményezi, hogy a mezőgazdasággal összefüggésben a kutatás, kísérlet és ezek eredménye nem válik a közbeszéd tárgyává.

A gyakoriságok elemzéséből azt a következtetést vonom le, hogy az általam vizsgált közel ötven éves időszakban az egyes kategórialelemek előfordulása és az újságírói munka tekintetében különbség figyelhető meg a rendszerváltás előtti és utáni évek adatai között. Az 1993 előtti és utáni időszak összehasonlító elemzéséből megállapítható, melyek azok a kategóriák, amelyeknek gyakoriságát a rendszerváltozás érinti, illetve melyek azok, amelyek 50 év távlatában is azonos tendenciát mutatnak. A kategóriák rendszerváltás előtti és utáni időszakban mért gyakoriságát elemezve az alábbi megállapítások tehetők:

- a rendszerváltás előtti és utáni időszakban lényegében azonos gyakorisággal szerepelnek: az időjárás, a mezőgazdaságból élők pozitív élethelyzete, az emberek személyes viszonyai, a bőség, a hiány kategóriái
- a rendszerváltás előtt magasabb gyakorisággal fordulnak elő: a minőség, a gazdaságosság, a munkaerő, a tudomány kategóriái
- a rendszerváltás után magasabb gyakorisággal fordulnak elő: a mennyiség, a mezőgazdaságból élők negatív élethelyzete, a politika kategóriái.

A gyakoriságokat a 3. ábrán mutatom be.

3. ábra: A kategóriák gyakoriság (%) rendszerváltás előtt és után

Forrás: saját vizsgálat

Az egypártrendszer idején a tömegkommunikációs alapelvekhez való igazodás, a propaganda elvárások teljesítése megszabta, hogy miről és milyen stílusban írtak az újságírók. A vizsgált időszak első periódusában - 1987-ig - az elemzett tömegkommunikációs eszközök a munkaerő, a minőség, a mennyiség és az időjárás kategóriáját tartották első sorban napirenden. A minőség magas gyakorisági értéke háttérben a géppark állapotával összefüggő fogalmak említése áll. A munkaerő kategóriájának 20%-ot meghaladó gyakoriságában az játszik szerepet, hogy a közlésekben a termelészövetkezeti munka leírásával összefüggő fogalmakat, a munkaszervezést, a parasztokról való gondoskodást, a munkakörülményeket említik a közlések. A mezőgazdaságból élők élethelyzetére

utaló tartalmak közül a pozitív jelentést hordozó fogalmak gyakorisága alacsonyabb. A negatív kontextust hordozó közlésekben csak elvétve jelennek meg olyan tartalmak, amelyek a termelőszövetkezetben dolgozók valódi gondjairól tudósítanak, kizárólag a nehéz fizikai munkával kapcsolatos kifejezések említése adja ennek a kategóriának a gyakoriságát. A szerkesztőségek nem fordítottak figyelmet a gazdaságosság, a tudomány, a bőség, a hiány és az emberek személyes viszonyait tükröző mezőgazdasági tartalmakra. A gazdálkodási folyamat fázisait illetően legszívesebben az eredményekről írtak: elsősorban a gazdálkodási sikereket, a gépesítés fontosságát és a mennyiségi növekedést emelték ki. A termelési sikerpropaganda jegyében fogant közlések a gazdasági-hatékonysági szempontok mellőzésével tudósítottak a tervek teljesítéséről.

A rendszerváltás előtti újságírói munka politikai irányítása miatt a közlések elemzése nélkül feltételezhetnénk, hogy a vizsgálati időszak első periódusában magasabb a politika fogalomkörébe tartozó kifejezések említése. A számok ennek ellenkezőjét bizonyítják. A rendszerváltás után a politikusok környezetében kommunikációs csapatok kezdtek meg működésüket. A magas említésszám egyik oka, hogy rendszeressé válnak a sajtótájékoztatók. A politikusok olyan eszköznek tekintik a sajtót, amellyel gyorsan juttathatnak el információt a tömegekhez, szándékosan tematizálják az újságírói közléseket. A rendszerváltás utáni években kiemelkedően magas a mennyiség kategóriájának gyakorisága. Átolvasva a közléseket a számokon túl az mondható, hogy a rendszerváltás előtt a termelési sikerekről való tudósítás jelent meg a cikkekben, a rendszerváltás után pedig a profi kommunikációs szakemberek, sajtófőnökök munkájának eredménye mutatható ki a gyakoriságok hátterében. A sajtóérdelődésekre, illetve a sajtótájékoztatókra a kommunikációs stábok kimutatásokkal, adathalmazokkal reagálnak és készülnek, ezzel bizonyos értelemben leegyszerűsítik az újságírói munkát. A táblázatokból a nem szakértő újságírók a mennyiségi adatokat tudják a legkönnyebben megérteni és közvetíteni. A mennyiségi eredmények közlésén túl a szerkesztőségek nem tartják fontosnak a ráfordítások, piaci viszonyok, tudományos eredmények termelésbe való beépülésének összefüggésében kezelni és értelmezni az adatokat.

5. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ, ILL. ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

Az 1957 és 2005 között hat éves periódusokban végzett tartalomelemzésem az időbeli változásokra, tendenciákra koncentrált. Azt vizsgáltam, hogy a *Magyar Mezőgazdaság, a Napló és a Népszabadság* milyen gyakorisággal foglalkozott a mezőgazdaság néhány területével, a gazdálkodási folyamat főbb fázisaival.

A vizsgálatomban elvégezett médiakutatás összegzése alapján az alábbi új tudományos eredményekre jutottam:

1. Mezőgazdasági tevékenység vizsgálatával kapcsolatban elsőként alkottam a tartalomelemzés módszeréhez szükséges kategóriaszótárat.
2. A vizsgált három média agrárvonatkozású cikkeinek tartalomelemzése alapján az ágazat társadalmi-gazdasági megítélésére az alábbi megállapításokat tettem:
 - magas gyakorisággal fordulnak elő a közlésekben a mennyiség, aminőség, az időjárás, a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló negatív tartalmak
 - nagyon alacsony gyakorisággal fordulnak elő a tudomány és az emberek személyes viszonyait tükröző tartalmak.
3. A közlésekben összességében a kedvezőtlen jelenségeket bemutató tartalmak dominálnak.
4. Az együttes elemzés évenkénti bontása alapján azt állapítottam meg, hogy az újságírói stílus, és a kategóriák felének gyakorisága eltér a rendszerváltás előtt és a rendszerváltás után:
 - a rendszerváltás előtt magasabb gyakorisággal fordulnak elő: a minőség, a gazdaságosság, a munkaerő, a tudomány kategóriái
 - a rendszerváltás után dominánssá válnak: a mennyiség, a mezőgazdaságból élők negatív élethelyzete, a politika kategóriái.
5. A hatáselméleteket a saját kutatással összevetve megállapítottam, hogy az olvasóban ez a tömegkommunikációs összkép szerepet játszhat a negatív benyomás hosszú távú fennmaradásának.

6. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA

Magyarországon az első tartalomelemzéseket a Tömegkommunikációs Kutatóközpont munkatársai készítették. Az első nagy terjedelmű munka Kováts Ildikó „Az ökológia kérdései a sajtóban” c. munkája volt. Az utóbbi években a módszert leginkább a politikai nyilatkozatok, dokumentumok vizsgálatára használják fel. A tartalomelemzés ugyanis olyan kutatási technika, amelynek segítségével adatokból a kontextusaikra következtetéseket vonhatunk le. Ez érvényesül akkor is, amikor a történészek megkísérlik a dokumentumokból kikövetkeztetni az eseményeket, és tartalomelemzéssel foglalkoznak úgy, hogy a dokumentumokat behelyezik a megfelelő történelmi kontextusba. A tartalomelemzés módszere alkalmas a médiatermés leírására és összehasonlítására a társadalmi valósággal. A tartalomelemzéses vizsgálat alapeleme a kategóriarendszerek létezése, melynek legáltalánosabb formái a kategóriaszótárak és kategóriakatalógusok, amelyek azt határozzák meg, hogy az egyes szavak milyen magasabb fogalmi csoportba sorolhatók. Mezőgazdasági tartalmakra vonatkozó kategóriarendszer nem létezik, ezért önálló kategóriarendszert alkottam. Az általam felállított 12 kategóriában szereplő fogalmak előfordulási gyakorisága, a mennyiségi eredmények értelmezése lehetőséget teremt a kapcsolódások feltárására. Összefüggések kereshetők pl. a tartalmak előfordulása és a politikai és gazdasági környezet változása között, a gazdasági változások és az emberi tényezők között. Tartalmi mutatóvá válhat valaminek a hiánya, olyan következtetések vonhatók le, amelyek a közleményekben nyíltan kimondva nincsenek, de az üzenetek megszerkesztettségének, azaz kódolásának a módjából kiolvashatók, s esetleg más eszközökkel, más módon nyert adatok segítségével megerősíthetők, igazolhatók.

7. PUBLIKÁCIÓK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN

Magyarországon megjelent előadás:

- Questions of pupose motivation among leaders. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- A vezetők elvárásának kérdései. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- Emberi és gazdasági tényezők szerepének vizsgálata a biztosítás megkötésekor. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- A szervezés és a kommunikáció szerepe a biztosítási piac működésében. Európai Kihívások Konferencia Szeged 2005. CD Kiadvány. Társszerző: Juhász Csilla
- A Magyar Mezőgazdaság folyóiratban 1957 és 2005 között a mezőgazdaságból élők élethelyzetére utaló tartalmak elemzése. XLVIII. Georgikon Napok Keszthely 2006. CD Kiadvány
- Az agrárgazdasági cikkekre alkalmazható tartalomelemzés módszertanának bemutatása. XXXI. Óvári Tudományos Napok Mosonmagyaróvár 2006.
- A mezőgazdaságban dolgozók munkakörülményeivel-, a munkavégzéssel kapcsolatos fogalmak megjelenése gyakoriságának elemzése a Hajdú-Bihari Napló 1957 és 2005 között megjelent cikkei alapján. Debrecen, AVA3 2007.

Magyarországon megjelent poszter:

- A mezőgazdasági termelésből élőkkel kapcsolatba hozható tartalmak és a politikai tartalmak gyakoriságának összefüggése a Magyar Mezőgazdaság folyóiratban 1957 és 2005 között. XLVIII. Georgikon Napok Keszthely 2006.
- A magyar mezőgazdaság folyóiratban 2005-ben megjelent aratással összefüggésbe hozható cikkek elemzése. XXXI. Óvári Tudományos Napok Mosonmagyaróvár, 2006.

Tudományos konferencia idegen nyelven:

- The Mass Communication the Hungarian Socialist Worker's Party int the Resolution and Document between 1956-1989. microCad 2006. International Scientific Conference Miskolc.

Magyar nyelvű könyvrészlet:

- Agrárkutatások a Debreceni Regionális Tudásközpontban. Új inventárium. Nyíregyháza 2005.
- A tömegkommunikációs eszközök és a politika viszonya Magyarországon. Oktatói tanulmányok. DE HPFK 2007. Kiadás alatt.
- A média megértésének útja. Válogatott tanulmányok DE HPFK 2007. Kiadás alatt.

Idegen nyelvű könyvrészlet.

- Analyzing the thematic structure of a Hungarian agricultural journal with the method of content analysis. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2007. Kiadás alatt

Intézeti Kiadvány idegen nyelven:

- The historical roots and the present aducational stucture of the Universty of Debrecen. Debreceni Egyetem 2005.

Intézeti Kiadvány magyar nyelven:

- A Debreceni Egyetem története és képzési struktúrája. Debreceni Egyetem 2005.